

УДК 353(477):330.3(477)

БОБРОВСЬКА Олена Юріївна,

д-р наук держ. упр., проф.,

зав. каф. економіки та регіон. економ. політики ДРІДУ НАДУ

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ПОБУДОВИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ (ЗБАЛАНСОВАНИМ) РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ

Надаються результати досліджень організації управління вирішенням проблеми сталого (збалансованого) розвитку регіону. Доводиться доцільність, роль і місце системи управління розвитком як пріоритетної складової в переліку напрямів розвитку. Пропонується модель системи управління сталим (збалансованим) розвитком, визначаються її основні функції і завдання.

Ключові слова: сталий розвиток, регіон, системи регіонів, управління, функції управління розвитком, складники системи управління, модель системи управління, інформаційно-аналітичне забезпечення, інститути співпраці.

Bobrovska O. Yu. Methodological approach to management system of regional sustainable development building

The research results in sphere of managerial solutions for sustainable (balanced) development are provided. The expediency, the role, and the place of management system development are proved as a priority component in the list of directions of development. The system model of sustainable (balanced) development is proposed, its basic functions and tasks are defined.

Key words: sustainable development, region, regional systems, management, development management functions, components of management system, model of management system, informational and analytical support, cooperation institutions.

Постановка проблеми. Концепція сталого (збалансованого) розвитку регіонів актуалізує використання наукових технологій, інструментів і механізмів управління

розвитком. Результати досліджень повинні спрямовуватись на інтеграцію взаємодії і комплексний багатовимірний вплив на процеси розвитку регіонів, розробку стратегій та стратегічних завдань і засад їх реалізації на основі ноосферної ідеї розвитку. Саме ці завдання повинні вирішуватись у системі управління цим надзвичайно складним явищем. Управління призначене для узгодження цілей і стратегій розвитку, конституційного забезпечення, аналізу і корегування діяльності елементів регіональних систем до інтегрованої взаємодії, відповідної адаптації до змін, нарощування можливостей для збільшення і збалансування спільного потенціалу розвитку.

Проблема управління розвитком суспільства і його складовими системами уже давно привертає до себе увагу не тільки науковців [6; 8 – 10]. Її все частіше порушують влада і представники бізнес-середовища, недержавні громадські організації і населення.

Як об'єкт дослідження сталий (збалансований) розвиток на всіх ієрархічних рівнях є слабоструктурованим. Тому існують різноманітні підходи до його досліджень, у складі яких система управління як самостійний напрям і як відносно самостійна система розвитку не виокремлюється. Хоча окремі її складові, інституційні механізми, технології, та інші елементи ґрунтовно досліджуються й обов'язково використовуються в стратегіях, політиках і практичних засадах вибору шляхів до сталого розвитку [7; 12].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішення проблеми сталого (збалансованого) розвитку країни і регіонів привертає до себе увагу багатьох українських учених. Так, теоретико-методологічні основи розвитку еколого-економічних систем досліджували Є. Борщевський, Р. Монаков, Н. Павліха, О. Солтисик, В. Даніч, В. Семенов, В. Герасименко та ін. [3; 4; 14]. Процеси формування показників сталого розвитку в Україні досліджували С. Аксьонова, О. Алімова, В. Геєць, М. Долішний, В. Борщевський та ін. [2]. Значний науковий внесок в упорядкування і розробку стратегій і показників сталого розвитку зробили А. Даниленко, М. Крупник, П. Музика, В. Бабаєв, В. Плиса, Л. Гринів та ін. [11]. Багато українських учених досліджували проблему активізації механізмів розвитку. Істотний внесок до її вирішення зробили А. Амоша, З. Бараник, Є. Бутко, В. Бондаренко, С. Долішний, А. Мельник, Л. Федулова та ін. [5; 13].

Водночас варто зазначити, що проблема створення системи управління розвитком на рівні регіонів досліджується недостатньо. Системна парадигма сталого

(збалансованого) розвитку не може бути реалізована за умови відокремленого використання інструментів і напрямів суспільної діяльності, вони повинні бути системно охоплені й об'єднаними в системну цілісність та системно впливати на розвиток. Саме таку роль і повинно відігравати управління у формуванні і реалізації процесів переходу регіонів до сталого (збалансованого) розвитку.

Мета статті – розробити методологічний підхід до формування систем управління сталим (збалансованим) розвитком регіонів для вирішення проблем на шляху до його досягнення і підтримки.

Виклад основного матеріалу. Розуміння інтегруючої системної ролі і цілісності систем управління, елементи і структури яких тісно пов'язані і взаємообумовлені, мотивує до її включення в складові системи сталого (збалансованого) розвитку і розгляду як відносно самостійного напрямку й інструменту управління ним.

Сучасні тенденції в розвитку суспільства під впливом соціального і науково-технічного прогресу майже в усіх сферах і процесах життєдіяльності характеризуються масштабними соціально-економічними, політичними, інституційними та іншими трансформаціями. Поряд із певними позитивними змінами світ все частіше зіштовхується з проблемами і загрозами: безпрецедентні глобальні економічні кризи, збільшення поляризації суспільства, уповільнення темпів економіки, руйнування природних екосистем, диспропорції в суспільному розподілі доходів, демографічні проблеми, зниження мотивації до продуктивної праці в галузях виробничої сфери. Ці та інші виклики ставлять перед управлінням системні проблеми, пов'язані з глобалізацією, конкуренцією, комплексністю і постійним ускладненням проблем, високою швидкістю змін у суспільстві, дефіцитом ресурсів і гострою необхідністю якомога повного забезпечення потреб суспільства. Їх вирішення потребує організаційних змін у проектуванні і модернізації управлінської діяльності, підвищення якості й посилення управлінського впливу на формування самодостатнього, самозабезпеченого та соціально захищеного існування людства.

Згідно з філософським словником, управління займається організацією будь-якої діяльності і розглядається як функція організованих систем будь-якої природи: біологічних, соціальних, технічних та інших, які забезпечують їх збереження і визначену структуру, підтримку режимів діяльності, реалізацію стратегій, програм і

планів, управління рухом процесів – і впливає на керовані об'єкти для досягнення поставлених цілей.

Багатогранністю управлінської діяльності пояснюється низка визначень системи управління – суб'єкт управління, орган управління, керуюча система, керуючий суб'єкт. У будь-якому випадку система управління являє собою складну, поліструктурну конструкцію, яка розвивається за певними закономірностями, що повинні враховуватись при проектуванні процесів і досягненні цілей функціонуючих суб'єктів господарювання. Вона характеризується відкритістю, цілісністю, стабільністю, сумісністю і тісною взаємопов'язаністю елементів, цілеспрямованістю і безперервністю управлінських процесів, їх синергізмом, які відображають інтегральну можливість генерувати й трансформувати наявні ресурси в нову якість з метою вироблення послуг і продукції, що забезпечують потреби й інтереси населення.

Весь комплекс робіт у сфері управлінської діяльності поділяється на основні, допоміжні й обслуговуючі функції. Тому система управління проектується на основі функціонального поділу праці з виокремленням зазначених функцій, що слугує базою для підбору управлінських кадрів певної кваліфікації і професії. Однак у складі і змісті функцій управління функція забезпечення сталого (збалансованого) розвитку не згадується і, відповідно, не має чітко визначеного методологічного інструментарію та інших видів забезпечення (ресурсів, технологій, механізмів).

Методологія управління визначається як вчення стосовно організації управлінської діяльності. У межах систем розвитку регіонів управлінська діяльність повинна бути спрямована на обґрунтування доцільності і вибір шляхів переходу до сталого розвитку: подолання економічного спаду, зміцнення економічного базису існування, вирішення соціальних негараздів, подолання бідності та безробіття, зниження ризиків економічних катастроф, збереження і забезпечення потенціалу розвитку та побудову платформи для реалізації при переході на шлях сталого (збалансованого) розвитку, його стратегічну спрямованість на досягнення стратегічних цілей [1; 2].

Комплекс управлінських проблем розвитку регіону мотивує вибір для свого вирішення проектних, рефлексорних, випереджальних і процесуально спрямованих систем управління і відповідних способів їх побудови та функціонування. Проектні системи управління проявляють гнучкість в управлінні інноваційною діяльністю керованих систем. Рефлексорне управління впливає на виклики і зміни в навколишньому

середовищі, випереджальне управління передбачає прогнозування змін і поведінки як керованих систем, так і навколишнього середовища. Процесне управління використовується при управлінні повторювальною діяльністю і за незмінних умов.

Організаційні й керівні управлінські дії спрямовані на забезпечення спільної, упорядкованої і цілеспрямованої діяльності людей, створення для цього умов і забезпечення ресурсами, визначення особливостей плину, трудомісткості і часу на здійснення процесів життєдіяльності в керованих системах, спираючись на закони, нормативно-розпорядчі акти й принципи існуючих у суспільстві базових положень та обмежень. Чим більша диференціація керованої системи, тим розвинутішою і складнішою має бути система управління нею. Склад елементів систем управління різними об'єктами і системами має дещо уніфікований характер, хоча кожний із них відрізняється своєю специфікою відповідно до виду і призначення системи управління. Запропонований склад елементів системи управління сталим (збалансованим) розвитком регіону (рис. 1) майже не відрізняється від типового складу, але їх зміст і призначення мають свою специфіку.

Рис. 1. Компоненти системи управління розвитком регіонів

Ідеологією системи управління є формування дій, спрямованих на розвиток регіону, через призму життя регіональних спільнот і суспільства в цілому в контексті гармонізації з природою. У своїй еволюції суспільство пройшло через низку етапів:

доіндустріальне суспільство, індустріальне, постіндустріальне, інформаційне суспільство – і перейшло на етап суспільства знань. Кожному з етапів були притаманні і певні теорії, і види управління. В останнє десятиріччя найбільша увага приділялась теорії ресурсного управління, теорії процесного управління, стратегічному програмно-цільовому управлінню, корпоративному управлінню, управлінню за результатами, управлінню ризикозахищеністю, використанню системного, синергетичного, інституційного, інформаційного, ситуаційного, кластерного, мережного і процесного підходів. Стає очевидним, що для переходу регіонів до процесів сталого (збалансованого) розвитку необхідно об'єднати прогресивні елементи існуючих управлінських теорій і підходів управління, технології їх застосування, створивши цілісну, структуровану концепцію і стратегію сталого розвитку, здатних створити якісно нове розвинуте управління, яке може миттєво визначати зріз стійкості елементів керованих систем, їх емергентність і відповідність властивостям і вимогам керованої системи і вибудувати методологію теорії і практики управління розвитком регіону.

При проектуванні впливу системи управління на стан сталості і збалансованості розвитку регіону важливо виходити з необхідності мотивацій і стимулювання стратегічного розвитку, своєчасної диверсифікації процесів, активізації і розширення інноваційної діяльності, отримання синергетичного ефекту в пріоритетних напрямках збалансованого розвитку і залучення ресурсів для досягнення їх цілей. Методологічна єдність побудови процесів управління різними напрямками розвитку регіону й управління складовими елементами дозволяють запропонувати альтернативну модель системи управління розвитком регіону (рис. 2).

Рис. 2. Модель системи управління сталим (збалансованим) розвитком регіону

Побудові системи управління сталим розвитком повинен передувати стратегічний аналіз безпосередньо керованих систем: аналіз зовнішнього середовища і аналіз ресурсного потенціалу. Синтез результатів аналізу надасть можливість створити інформаційну базу для виділення негативних чинників і факторів впливу на процеси розвитку і формування проблем, здійснити пошук факторів, які обумовлюють стабільність розвитку, і факторів, які спричиняють негативні ситуації, проаналізувати умови розвитку, оцінити існуючу систему управління регіональним розвитком та отримати іншу необхідну інформацію для проектування.

Проектування системи управління розвитком, яка б своєчасно й ефективно забезпечувала реалізацію місії, стратегії, програм і планів сталого (збалансованого) розвитку регіону, доцільно почати з побудови алгоритму дій. Зміст елементів алгоритму може бути зведений до такого:

- визначення потреб, проблем регіону і потенційних шляхів їх вирішення;
- формулювання й обґрунтування пріоритетних напрямів збалансованого розвитку регіону;
- визначення цілей управлінської діяльності щодо забезпечення системного, цілеспрямованого і безперервного процесу впливу на заходи підтримки розвитку;
- визначення загального і конкретного змісту діяльності щодо забезпечення управління розвитком;
- визначення змісту цільової функції розвитку і дисипації її на підфункції в змісті етапів циклу управлінської діяльності;
- виділення функцій інституціональної підтримки і тісної взаємовигідної співпраці з публічними інститутами підтримки розвитку, а також центрами розвитку, фондами розвитку, технопарками, бізнес-інкубаторами, консалтинговими компаніями, фінансовими організаціями (кредитні спілки, регіональні банки), аудиторськими компаніями, навчальними центрами, ВНЗ, громадянськими об'єднаннями та іншими, які здатні підтримувати процеси розвитку;
- проектування організаційної структури системи управління сталим (збалансованим) розвитком регіону, виокремлення в ньому підрозділу стратегічного і тактичного планування, оперативного контролю і регулювання чи корегування служби інформаційно-аналітичної роботи, моніторингу, звітуванню та ін.;
- створення сучасної корпоративної інформаційної системи стратегічного й

оперативного управління в системах регіону, яка б включала інформатизацію геоінформаційної, економічної, соціальної систем та системи людського розвитку регіону, інформатизацію органів управління, нормативно-правове забезпечення управління, інформатизацію бюджетної і податкової систем, інформаційні технології житлово-комунального господарства та інші, що створюють умови для інформаційно-аналітичної підтримки прийняття своєчасних управлінських рішень щодо управління сталим розвитком.

Висновки. Перехід регіонів на сталий (збалансований) розвиток не може ґрунтуватись тільки на підтримці державною владою, включаючи вдосконалення законодавства, реформи місцевого самоврядування, усунення адміністративних бар'єрів тощо. Необхідно активізувати діяльність регіонів, а також покласти на них відповідальність за своєчасне й успішне створення умов для забезпечення стійких темпів нарощення потенційних можливостей регіонів для переходу до сталого розвитку. Це потребує послідовних кроків на шляху до розвитку, які може забезпечити окремо виділена система цілеспрямованого й ефективного управління сталим розвитком. Вона не повинна виконувати другорядну роль і безпосередньо залежати від держави. Призначення регіонального рівня системи управління розвитком – організувати багатостороннє партнерство в регіоні між усіма суб'єктами й учасниками процесів життєдіяльності та інститутами підтримки розвитку, у тому числі державними.

Запропонований методологічний підхід до побудови системи управління сталим (збалансованим) розвитком регіону відображає перші результати дослідження кафедри економіки та регіональної економічної політики Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України за темою «Управління потенціалом сталого розвитку територій в умовах децентралізації влади» – інтегрування науково-методологічних аспектів визначення потенціалу розвитку регіонів і інноваційних шляхів його збільшення для забезпечення й підтримки сталого (збалансованого) розвитку регіонів у практичну діяльність органів місцевого самоврядування. У подальшому передбачено поглиблення дослідження теоретико-методологічних і практичних аспектів вдосконалення наукової підтримки моделей і механізмів управління розвитком регіонів, на які рекомендується звернути увагу всім

дослідникам, які працюють в цьому напрямі для створення інформаційно-аналітичної, методологічної, інституційної, проектної та іншої підтримки управління сталим розвитком.

Список використаних джерел

1. **Бобровська О. Ю.** Потенціал місцевого самоврядування в забезпеченні сталого розвитку регіону / О. Ю. Бобровська // *Аспекти публічного управління : наук. журн.* – Дніпро : Грані, 2016. – № 4 – 5(30 – 31). – С. 56 – 69.

2. **Бобровська О. Ю.** Сталий розвиток регіонів України: проблеми і шляхи їх розв'язання / О. Ю. Бобровська // *Публічне адміністрування: теорія та практика : електрон. зб. наук. пр. / редкол. : С. М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.].* – Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2016. – № 1(15). – Режим доступу : [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2016-01\(15\)/15.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2016-01(15)/15.pdf).

3. **Економіка** регіонів у 2015 році: Нові реалії і можливості в умовах започаткованих реформ : аналіт. доп. / за ред. Д. І. Олійник ; Нац. ін-т стратег. дослідж. – Київ : НІСД, 2015. – 92 с.

4. **Куценко В. І.** Соціальний вектор економічного розвитку : монографія / В. І. Куценко ; під наук. ред. Б. Данилишина. – Київ : Наук. думка, 2010. – 734 с.

5. **Мельник Л. Г.** Динамічне моделювання системи еколого-економічних показників для обґрунтування сталого розвитку територій / Л. Г. Мельник, О. В. Кубатко // *Механізм регулювання економіки.* – 2009. – № 4, т. 1. – С. 245 – 249.

6. **Національна** парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. Б. Е. Патона. – Київ : Ін-т економіки природокористування та сталого розвитку Нац. акад. наук України, 2012. – 72 с.

7. **Омаров Ш. А. О.** Науково-практичні аспекти впровадження концепції сталого розвитку: зарубіжний і вітчизняний досвід / Ш. А. О. Омаров // *Проблеми економіки.* – 2014. – № 4. – С. 61 – 67.

8. **Про Концепцію** сталого розвитку населених пунктів : Постанова Верховної Ради України від 24 груд. 1999 р. № 1359-XIV. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1359-14>.

9. **Про стратегію** сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12 січ. 2015 р № 5/2015. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

10. **Про утворення** Національної ради із сталого розвитку України : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 верес. 2009 р. № 997. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997-2009-п>.

11. **Профанація** або «Про стратегію сталого розвитку України – 2020» 3 квіт. 2015 р. // Блок Голови Народного Руху України В. Куйбіди. – Режим доступу : http://blogs.lb.ua/vasyl_kuybida/300576_profanatsiya_abo_pro_strategiyu.html.

12. **Соціально-економічний** потенціал сталого розвитку України та її регіонів : національна доповідь / за ред. Е. М. Лібанової, М. А. Хвесика. – Київ : ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – 776 с.

13. **Сталий** розвиток промислового регіону: соціальні аспекти : монографія / О. Ф. Новікова, О. І. Амоша, В. П. Антонюк [та ін.] ; НАН України, Ін-т економіки пром.-сті. – Донецьк : 2012. – 534 с.

14. **Управління** розвитком регіону : навч. посіб. / Миронова Т. Л., Добровольська О. П., Процай А. Ф., Колодій С. Ю. – Київ : Центр навч. літ., 2006. – 328 с.

List of references

1. **Bobrovska O. Yu.** Potensial mistsevoho samovriaduvannia v zabezpechenni staloho rozvytku rehionu / O. Yu. Bobrovska // *Aspekty publichnoho upravlinnia : nauk. zhurn.* – Dnipro : Hrani, 2016. – № 4 – 5(30 – 31). – S. 56 – 69.

2. **Bobrovska O. Yu.** Stalyi rozvytok rehioniv Ukrainy: problemy i shliakhy yikh rozviazannia / O. Yu. Bobrovska // *Publichne administruvannia: teoriia ta praktyka : elektron. zb. nauk. pr. / redkol. : S. M. Serohin (holov. red.) [ta in.].* – Dnipro : DRIDU NADU, 2016. – № 1(15). – Rezhym dostupu : [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2016-01\(15\)/15.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2016-01(15)/15.pdf).

3. **Ekonomika** rehioniv u 2015 rotsi: Novi realii i mozhlyvosti v umovakh zapochatkovanykh reform : analit. dop. / za red. D. I. Oliinyk ; Nats. in-t strateh. doslidzh. – Kyiv : NISD, 2015. – 92 s.

4. **Kutsenko V. I.** Sotsialnyi vektor ekonomichnoho rozvytku : monohrafiia / V. I. Kutsenko ; pid nauk. red. B. Danylyshyna. – Kyiv : Nauk. dumka, 2010. – 734 s.

5. **Melnyk L. H.** Dynamichne modeliuvannia systemy ekoloho-ekonomichnykh pokaznykiv dlia obgruntuvannia staloho rozvytku terytorii / L. H. Melnyk, O. V. Kubatko //

Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky. – 2009. – № 4, t. 1. – S. 245 – 249.

6. **Natsionalna** paradyhma staloho rozvytku Ukrainy / za zah. red. B. E. Patona. – Kyiv : In-t ekonomiky pryrodokorystuvannya ta staloho rozvytku Nats. akad. nauk Ukrainy, 2012. – 72 s.

7. **Omarov Sh. A. O.** Naukovo-praktychni aspekty vprovadzhennia kontseptsii staloho rozvytku: zarubizhnyi i vitchyzniani dosvid / Sh. A. O. Omarov // Problemy ekonomiky. – 2014. – № 4. – S. 61 – 67.

8. **Pro Kontseptsiiu** staloho rozvytku naselenykh punktiv : Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 24 hrud. 1999 r. № 1359-KhIV. – Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1359-14>.

9. **Pro stratehiiu** staloho rozvytku «Ukraina – 2020» : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12 sich. 2015 r. № 5/2015. – Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

10. **Pro utvorennia** Natsionalnoi rady iz staloho rozvytku Ukrainy : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16 veres. 2009 r. № 997. – Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997-2009-p>.

11. **Profanatsiia** abo «Pro stratehiiu staloho rozvytku Ukrainy – 2020» 3 kvit. 2015 r. // Blok Holovy Narodnoho Rukhu Ukrainy V. Kuibidy. – Rezhym dostupu : http://blogs.lb.ua/vasyl_kuibida/300576_profanatsiya_abo_pro_strategiyu.html.

12. **Sotsialno-ekonomichnyi** potentsial staloho rozvytku Ukrainy ta yii rehioniv : natsionalna dopovid / za red. E. M. Libanovoi, M. A. Khvesyka. – Kyiv : DU IEPSR NAN Ukrainy, 2014. – 776 s.

13. **Stalyi** rozvytok promyslovoho rehionu: sotsialni aspekty : monohrafiia / O. F. Novikova, O. I. Amosha, V. P. Antoniuk [ta in.] ; NAN Ukrainy, In-t ekonomiky prom.-sti. – Donetsk : 2012. – 534 s.

14. **Upravlinnia** rozvytkom rehionu : navch. posib. / Myronova T. L., Dobrovolska O. P., Protsai A. F., Kolodii S. Yu. – Kyiv : Tsentr navch. lit., 2006. – 328 s.

Надійшла до редколегії 24.10.16